

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Historické vědy – České dějiny

**Kristián IV., Mansfeld a vpád do Slezska a na Moravu.
Vybrané kapitoly z dějin dánské fáze třicetileté války**

**Christian IV, Mansfeld and the Invasion of Silesia and Moravia.
Several Aspects of the Danish Phase of the Thirty Years' War**

Teze disertační práce

Autor: PhDr. Vít Mišaga

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

2014

Otázky a problémy. Struktura a cíle disertační práce

V rámci české i evropské historiografie raně novověkých dějin patří období třicetileté války (1618 – 1648) mezi ty nejsledovanější. Je to logicky především osud českého stavovského povstání, tak zvaná česká fáze třicetileté války (1618 – 1621), která poutá zájem domácí historické obce. Období dánské fáze (1625 – 1629) se už takovému zájmu netěší. Vítězové byli takřkajíc „dáni“ a dlouhé peripetie války už na osudu českých zemí nic nezměnily. Druhé polovině dvacátých let proto dominují v historickém podání jiná témata jako například rekatolizace, emigrace nebo postava Albrechta z Valdštejna. Také v zahraniční literatuře můžeme hovořit o jistém upozadění dánského zásahu do války, byť to bylo poprvé, co do boje ve Svaté říši římské vstoupil hráč v podstatě zvenčí (nehledě na jeho německé državy). Jakoby Kristiánovo neúspěšné angažmá v boji proti císaři jen vyplňovalo čekání na zářivý vstup švédského „Lva ze Severu“, Gustava II. Adolfa. Takový je alespoň pohled „vševědoucího“ současníka, který zná výsledek.

Předložená práce se pokouší tuto optiku změnit. Badatelsky vychází ze studia vpádu generála Arnošta z Mansfeldu a Jana Arnošta Sasko-Výmarského do Slezska a na Moravu v letech 1626 až 1627, které proběhlo v magisterském studiu. Jde nám především o pohled z pozice protihabsburské strany. Dlouho očekávané tažení zapůsobilo v reáliích války jako meteor. Už současníci jej vnímali jako mimořádné. Zatímco Mansfeld měl vojsko vlastní, formálně podřízené Anglii, vévoda Jan Arnošt I. mladší Sasko-Výmarský velel plukům dánského krále Kristiána IV. Ten stál v letech 1625 až 1629 v čele protihabsburské koalice ustanovené v Haagu. Diverze do Slezska byla zahájena v červnu 1626. Úkolem výpravy bylo splnění mnoha cílů a až do října 1626 do ní byly vkládány mnohé naděje. Odvážný podnik měl získat haagské alianci strategickou převahu proti rostoucí síle habsbursko-katolické strany v Svaté říši římské, jejímž ztělesněním byla ligistická a císařská armáda, první z nich vedená zkušeným válečníkem generálem Tillym, druhá vycházející hvězdou císařské strany Albrechtem z Valdštejna. Cílem jejich protestantských soupeřů bylo přenést válku dál od Dolnosaského kraje na nepřátelské území a po spojení se sedmihradským knížetem Gáborem Bethlenem táhnout snad až na Vídeň. Vinou mnoha okolností však z cílů výpravy sešlo. Po Bethlenově míru s císařem, smrti hlavních velitelů a velikých ztrátách vojska na pochodu byl osud výpravy na první pohled zpečetěn. Díky královskému válečnému komisaři Joachimovi Mitzlaffovi se podařilo zbytky vojska zachránit, vybudovat rozsáhlou základnu na okupovaném pomezí Moravy a Slezska a dál ještě více jak půl roku ohrožovat císaře a jeho země. V červnu a červenci 1627 byla dánská enkláva smetena vojenskou silou Albrechta z Valdštejna.

Ačkoliv popis sledovaných dějů a činnost hlavních aktérů je možné opravovat v detailech dál, cíle předložené práce směřovaly jinam. Heuristická příprava nabyla značného rozsahu a krom domácích

archivů se dotkla především zahraničí, konkrétně Německa, Rakouska a Dánska. Práce byla koncipována jako trilogie do tří hlavních oddílů. Byť mohou vybrané kapitoly stát též samostatně jako dílčí studie, tvoří vzájemně provázaný celek. Výhodiskem výzkumu bylo téma diverze do českých zemí, které je věnován třetí oddíl práce. Obnáší v sobě především moment multiperspektivity. Jak pohlížel na vpád do středu Evropy vojevůdce, prostý voják nebo obyvatel zasažených krajů? Jestliže díky dokumentům z Výmaru můžeme sledovat osudy talentovaného vojevůdce Jana Arnošta Sasko-Výmarského, díky edici diplomatické korespondence anglického vyslance sira Thomase Roeda z Istanbulu poznáváme blíže pozici sedmihradského knížete Bethlena. K Bethlenovi přitom máme jen málo přímých cest a na stav české i zahraniční historiografie dosud působí jazykové bariéry.

Bádání po osudech výpravy ke středu Evropy probouzel otázky, které téma jistým způsobem přesahovaly. Jak idea vpádu vznikla a jak a kým byla v dánském táboře prosazena? Kdo byli vlastně Mansfeld, Jan Arnošt Sasko-Výmarský a Kristián IV.? Jací to byli vojevůdci a proč prohráli? A co emigranti a vojáci z českých zemí? Jakou zaujali úlohu v dánském vojsku? V druhé části práce je dominantním tématem činnost generála Arnošta z Mansfeldu. Do rozhodování o struktuře práce jistě zasáhlo publikování rozsáhlé disertace historika Waltera Krüssmanna v roce 2010 věnované právě Mansfeldovi. Jedním z vrcholů generálova angažmá v dánské válce byla bitva u Desavy dne 25. dubna 1626. Mansfeldovo vojsko bylo téměř rozdrveno, ne tak vojevůdcova energie. Byla porážka u mostu nešťastnou náhodou, nebo projevem dlouhodobého zaostávání vůči silnějšímu soupeři? Jakou roli hrál v dění Kristián IV.?

Právě ke králi směřuje další „balík“ otázek, se kterými se badatel v tématu dánské fáze a vpádu musí potýkat. Měl dánský král vůbec na to vést válku s císařem v Říši? Není porážka ve Slezsku a na Moravě v létě 1627 jen logickým vyústěním dávno jasných předpokladů? V prvním oddíle naší trilogie se tedy věnujeme právě Kristiánovi IV. a jeho válečnému zásahu. Nejde pouze o mezinárodní situaci a konkrétní pohyby armád, ale též o vojenský potenciál, finanční zdroje a strategické schopnosti dánského krále. Tyto otázky nutně vedou k širším problémům, na jejichž zodpovězení nemáme tolik místa. Byla dánská fáze jen přestávkou před velkým nástupem Gustava II. Adolfa? Byl dánský král pouhým „předskokanem“ velkého „Lva ze Severu“? V naší situaci zcela konkrétně: Jakou roli ve válce hrál vpád do Slezska? Projevilo se v něm strategické myšlení krále? V kontextu velkých švédských vítězství padá logicky na Gustavova předchůdce v protihabsburském boji velký stín. Tato studie nemá v úmyslu umenšovat velikost švédského krále, neboť o něm tato práce není. Avšak na dánského krále vrhla historiografie tímto způsobem stín hned dvojí. Pro dobu dánské fáze dominuje totiž téma „Valdštejn“ a to i v zahraniční literatuře.

Jak již plyne z výběru tématu, zájem se krom několika přesahů soustředil na dění let 1625 až 1627. Jde tedy jen o část dánské fáze války. Toto dvou a půlleté období nazývá dánská historiografie jako „německé“. Do léta 1627 se totiž válka odehrávala v Dolnosaském kraji a byla stále jen soukromou záležitostí krále. Teprve až porážka diverze ve Slezsku a návrat Valdštejna na německé bojiště jasně změnilo poměr sil a dánský král musel ustoupit do svých zemí. Tím se změnil charakter konfliktu. Po velké manévrovací válce nastalo období spíše pozičních bojů.

Výsledky disertační práce

Byl Kristián ve válce proti císaři pouze „klaunem na přestávku“, jak trefně parafrázuje obecně rozšířené historiografické podání královny role v třicetileté válce dánský historik Jens Carl Kirchmeier-Andersen? Na základě rozboru finančních a vojenských kapacit krále a jeho země můžeme tvrdit, že ne. Kristián byl na válku poměrně dobře připraven. Rychlost, s jakou postavil na jaře 1625 velkou armádu, překvapuje. Moderní prvky v jejím uspořádání udivují rovněž. Proti zkušené, avšak zároveň unavené a špatně zásobované Tillyho armádě měl král v létě 1625 dobré šance.

Do problémů dánského financování války jsme mohli nahlédnout díky důkladným studiím Jense Carla Kirchmeier-Andersena. Samotná fáze zbrojení proběhla hladce. Kristián IV. měl našetřené značné sumy a první měsíce války platil ze svého. Vývoj sice jasně ukázal, že na válku jednotlivců nestačí, změny ve financování se ale děly postupně pod tlakem okolností. Podniknutý norský exkurz nebyl na škodu. Třicetiletá válka doléhala doslova na celou Evropu a dánský zásah proti císaři pocítili i rybáři u norského Nordkappu. Ukázali jsme, že norské království bylo schopno významně podporovat kodaňské centrum, ale než se plně rozvinul tlak státu, bylo pozdě a tolarů ze Severu už jen hojily ztráty utrpené v Říši a Jutsku. Obvykle se přikládá vina dánské říšské radě, která předválečné pokusy o reformy vehementně brzdila. Nezdá se však, že by to bylo úplné vysvětlení. Dánsko-norský stát byl před rokem 1625 ve výhodné situaci. Výkupné ve výši jednoho milionu tolarů, které Švédsko muselo zaplatit za zachování jediného přístupu k Severnímu moři v Älvsborgu, spolu se sundským clem, které tvořilo až čtvrtinu státních příjmů, vytvářely objemné finanční „polštáře“, takže k zásadním reformám nebyl nikdo existenčně nucen. Byrokratický aparát byl v režii šlechty levný a královský dvůr skromný. (Jiná situace panovala ve Švédsku. Porážka v kalmarské válce roku 1613 ohrozila stát a donutila švédské elity, tj. krále a stavy, k úzké spolupráci. To se v Dánsku nestalo.)

Rozbor válečných financí ukázal mimo jiné na roli zahraničních subsidií. Na kritiku spojenců jsme již narazili a je oprávněná. Výše dohodnuté finanční pomoci Dánsku (od Anglie 300 000 holandských zlatých měsíčně, od Nizozemí 50 000) nedostačovala vůbec potřebám vedení války a představa

pravidelného splácení zůstala fantazií. Anglie neměla kde brát, a tak z Londýna doputovala sotva čtvrtina slibovaných subsidií. Sledování příspěvků spojenců klade otazník nad obecně rozšířenou tezí o „war by proxy“ (alias „válce v zastoupení“), tedy nad představou boje velmocí prostřednictvím zástupců. V případě dánské války by mohla znít přiléhavěji jako „war by proxy without money“ (tedy „válka v zastoupení bez peněz“). Válku však navíc rozhodovaly zcela jiné položky. Byly to především příspěvky říšských spojenců a prostý fakt pobytu armády na cizím území. Dánskému králi se ale zvláště druhý bod soustavně nedařil.

Král také musel zvýšit válečné výdaje více, než předpokládal. Hlavním problémem byl nárůst požadavků vojáků na žold. Pracovní trh s žoldněmi byl vinou Valdštejnova verbování výrazně vychýlen. Krátkou sondou jsme potvrdili tvrzení dánského historika Jense Carla Kirchmeier-Andersena a pokusili jsme se navíc o srovnání výše žoldu v dánské a císařské armádě. Zatímco smluvní platy vojáků král z donucení vůči císařské konkurenci dorovnal, u důstojníků pěchoty se tak vůbec nestalo. Král musel pokračovat v mohutném zbrojení a na to již neměl další peníze. A proto musel slevit na kvalitě. Historik Kirchmeier-Andersen z těchto změn vyvozuje tvrzení, že „Kristián IV. nebyl špatný taktik, ale jen chudý vojevůdce.“¹ V případě jím avizovaných změn ve verbování ale klademe obrat například k levnějším arkebuzýrským jednotkám až hlouběji do roku 1626.

Také ve sféře nejvyššího velení najdeme specifika dánského vedení války. Mezi královými generály vyniká dosud nepříliš známá osobnost vévody Jana Arnošta Sasko-Výmarského, který přispěl svým organizačním talentem jak při samotném budování vojska, tak přímo v boji. Další velitelé (Jan Filip Fuchs z Bimbachu, halberstadtský administrátor Kristián mladší Brunšvicko-Wolfenbüttelský, Arnošt z Mansfeldu a další) požadovali rovnocenný prostor a podíl na vrchním velení. Kupodivu nepozorujeme, že by král měl v určení velitelské hierarchie, jejíž vrchol zaujal, jasnou strategii. Vysokých velitelských pozic během prvního roku války zdatně přibývalo. V tichosti doutnal problém nejasného poměru mezi vojevůdci. Jmenování magdeburského administrátora Kristiána Viléma Braniborského generálporučíkem na jaře 1626 ukazuje, že politické a sociální zázemí v očích Kristiána IV. stále vyvažovalo profesionální vojenské zkušenosti. Již během druhého roku války zaznamenal králův velitelský sbor těžké ztráty. Po úmrtí generálporučíka Obentrauta v listopadu 1625 zemřel v létě dalšího roku jak Kristián ml. Brunšvicko-Wolfenbüttelský, tak Fuchs. Jelikož vévoda Jan Arnošt odešel s Mansfeldem do Slezska, králi vbrzku na bojišti mnoho schopných vojevůdců velkého formátu nezbylo. Problém mnoha generálských pozic se rázem otočil úplně naruby. Stojí za zmínku, že stejně jako u generálů pocítil král v průběhu války velké ztráty také v úrovni nižších důstojníků.

¹ „Christian IV var ikke nogen dårlig taktiker, men blot en fattig feltherre.” – J. C. KIRCHMEIER-ANDERSEN, *Christian IV som taktiker*, II., s. 98

Kristiánovi se často přikládá zodpovědnost za výběr spojenců a důvěra v jejich sliby. Osudová orientace na Anglii v daném okamžiku zapůsobila jako další negativní faktor. Jak historik Julius Otto Opel píše, „je dnes stěžejí pochopitelné,“² kam Kristiána IV. a celou haagskou koalici zavedla nezodpovědná politika anglického krále Karla I. a vévody z Buckinghamu, respektive jejich praktikovaný repertoár prázdných slibů, velkášských zahraničně politických plánů při vědomí prázdné státní pokladny a nekonečných sporech s parlamentem. Během roku 1625 navíc došlo k převratu ve francouzsko-španělských a francouzsko-anglických vztazích. Perspektivní spojenec, francouzský král Ludvík XIII., válčil doma s povstálými hugenoty a navíc uzavřel v březnu 1626 dohodu se Španělskem ohledně severoitalské Valtelliny. Reálné důsledky vnitro- a zahraničněpolitických změn západních velmocí tak vidíme na říšském bojišti roku 1626 v jasném světle. Vinit Kristiána IV. z orientace na Anglii však nemůžeme. Král nemohl tušit, kam spor Karla I. se stavy povede. Pozornost by měla náležet také říšským spojencům. Dolnosaský kraj na jaře 1625 šel vskutku do války, ale zároveň nechtěl z formálního hlediska nijak poškodit císařský majestát. Další protestantští exponenti, především braniborský kurfiřt, se k dánské straně vůbec nepřipojili a zůstali neutrální. Vidíme zde nerozhodnost a rozpačitost odporu vůči císařské autoritě smíšené s pocitem ohrožení a nutné obrany proti rostoucímu nebezpečí z katolicko-habsburské strany, celý uzel momentů vpravdě blízkých situaci českých stavů v létě 1618.

Nelze také nevzpomenout závratný růst síly císařské strany. Ta totiž od porážky českých stavů a falckého kurfiřta dostala solidní, a to jak politický a ideologický, tak ekonomický základ pro rozvinutí další expanze. Valdštejnské verbování v létě 1625 jen zahájilo další etapu habsbursko-katolické ofenzivy. Jestliže proti Gustavovi II. Adolfovi stála v roce 1631 pomalu se rozpouštějící císařská armáda, proti Kristiánovi IV. stály vbrzku armády dvě, z nichž jedna se vyznačovala neobvyklou vitalitou. Nelze zapomínat, že síla Valdštejna a mnoha dalších malých, či větších válečných podnikatelů plynula přímo ze zisků v dobytých zemích svatováclavské koruny. Dánský král zpočátku netušil, že protivníka osudově podcenil.

Americký historik Paul Douglas Lockhart v líčení dánské fáze třicetileté války podává zajímavé tvrzení v tom smyslu, že konflikt se vyvíjel postupně a Kristián IV. neměl žádný dalekosáhlý plán, který by uplatňoval. Jeho slova můžeme potvrdit i na prostudované materii. Změny ve finančním systému dánsko-norského státu (ať už sepisování půdy v Norsku, zavádění speciálních daní, rozvinutí celního systému atd.) přišly zoufale pozdě, aby mohly ovlivnit úvodní fáze konfliktu. Také průběh jmenování sboru nejvyšších velitelů a rozdělování vojska do samostatně operujících skupin působí ve zpětném pohledu chaoticky a jako ad hoc řešení bez dlouhodobé strategie. Od královny nehody v Hameln, kdy

² J. O. OPEL, *Der niedersächsisch-dänische Krieg*, s. 510.

Kristián IV. utrpěl těžká zranění uprostřed energického tažení proti Tillymu v červenci 1625, dlouho čekáme na jakýkoliv náznak další ofenzivní akce. Naopak mnoho indicií napovídá o nerozhodnosti krále vůbec pokračovat v konfliktu. Vždyť mírový kongres v Brunšviku přišel ve stejnou dobu jako ustavující jednání haagské koalice a ratifikace spojenecké smlouvy proběhla až na jaře dalšího roku! Jestliže o válečných cílech švédské strany toho bylo napsáno již mnoho, o dánských plánech toho vlastně tolik říct nemůžeme. Kristiánovy kroky sledovaly pouze vlastní zájmy, tedy zajištění izolace Švédska a získání duchovních území v severním Německu. Ve spojenecké smlouvě se hovořilo pouze o restituci Falce. O osudu českých zemí se v Anglii ani Dánsku vůbec nejednalo a vyjádření některých falckých diplomatů, kteří podtrhovali jejich význam pro dosažení vítězství nad císařem, zůstala bez odezvy a neměla ani později vliv na plánování vpádu.

Druhý oddíl práce je věnován pohybům na bojišti od podzimu 1625 do léta 1626. Úkolem bylo sledovat činy Arnošta z Mansfeldu, problematičtějšího vojevůdce, o němž v historiografii je rozšířen poměrně nelichotivý obraz, dále vývoj ideje vpádu do Slezska před jejím faktickým uskutečněním a konečně též roli Kristiána IV. ve válečném dění. Mansfeldova pozice byla ve sledovaném období určována jednak formálními závazky vůči anglickému králi, jednak reálnou vojenskou silou a finančními prostředky, kterými generál disponoval. Vazbu na vyhnaného českého krále Fridricha Falckého již generál v této době přes tradovaná tvrzení žádnou neměl. Sám se cítil vázán pouze ke králům Anglie a Francie. Ačkoliv pro období před rokem 1625 víme o negativním poměru dánského krále k Mansfeldově osobě, během zimního pobytu generála v Dolnosaském kraji můžeme doložit překvapivé známky velké vstřícnosti Kristiána IV. vůči sboru nového spojence. Král splnil před bitvou u Desavy velký díl generálových proseb a na jeho válečnické schopnosti velmi spoléhal. Mansfeldovo postavení bylo křehké a do značné míry závislé na Kristiánově libovůli. Prosebné listy o finanční či materiální výpomoc a vojenské posily generál zaobaloval často velkými přísliby očekávané anglické pomoci nebo nadějí na růst vojska díky novým rekrutům. Ale realita zimy a jara 1626 byla jiná než lákavé obrazy předkládané generálem. Počet žoldnéřů Mansfeldova sboru před bitvou u Desavy překročil jen o málo více než pět tisíc vojáků, tedy mnohem méně než dosud uvádí literatura. Navíc problém nezaplacené armády doutnal tak jako před šesti lety u stavovského vojska na Bílé hoře.

Na základě studované korespondence musíme ocenit, že Mansfeld se projevil v jarních měsících jako velký stratég. Chápal potřeby války v globálním měřítku, mimo jiné význam Labe jako obranného valu před císařskou přesilou, důležitost desavského mostu a nevýhody rozdělení královny armády do samostatně operujících sborů. V porovnání s králem jeho přístup v daném kontextu vyniká. Limitem však byla slabost jeho malého sboru. Bitva u Desavy ukázala, že generál v daný okamžik přecenil síly a

neodhadl nepřítele. Nejspíše v osudný moment selhali také zvědové. Mansfeld doufal v pomoc dánského generála Fuchse, ale ten rozbil svůj sbor při ústupu před Valdštejnem v oblasti kolem Tangermünde a vlastně ani nechtěl plně spolupracovat, protože byl uražen opožděným královým rozhodnutím o svém podřízení právě Mansfeldovi. Naopak přerušení prvního ataku desavského předmostí dokládá Mansfeldovu ochotu Fuchsovi pomoci a koordinovat bojové akce ve větším měřítku. Komunikace po vnější ose však byla složitější a vůle ke spolupráci u daných jedinců mírně řečeno nevyrovnaná. Valdštejn výborně využil svého centrálního postavení, aby se vypořádal s nepřítelem postupně jeden po druhém.

Pokud chceme hledat viníka porážky u Desavy, nesmíme zapomínat ani na samotného Kristiána IV. Ačkoliv se dánský badatel Kirchmeier-Andersen snažil revidovat negativní pohled na Kristiána IV. jako válečníka a naopak pečlivým rozbořem ukázat nebyvale moderní, až novátorský přístup k vojenství, z podrobného sledování událostí dánský král jako velikán válečné strategie opravdu nevyčníká. Právě Kristián celé týdny mlčel a na Mansfeldovy zásadní návrhy společného útoku proti Valdštejnovi nenapsal ani řádku. V té samé době oslabil své hlavní vojsko nedůležitými výpady menších sborů Jana Arnošta Sasko-Výmarského a Kristiána ml. Brunšvicko-Wolfenbüttelského. Staral se Kristián IV. v osudnou chvíli vůbec o vojenské záležitosti dostatečně? Místo společného útoku na Valdštejna z několika stran slavil 22. dubna narozeniny ve svém táboře ve Wolfenbüttelu a s vojskem se vůbec nehnul. Byl snad v ony dny opět ve společnosti bezedných vinných sudů? Ne, nejedná se o zlehčování situace. Několik týdnů před bitvou, konkrétně 30. března, si obrstlajtnant Tomáš Zikmund von Schlammersdorf (účastníci se později se svým plukem slezského tažení) stěžoval Kristiánu Vilémovi Braniborskému, že ten den nic u dvora nepořídil, neboť „dnes byl král opět značně opilý.“³ Velký Mansfeldův plán vytvořit z Labe hráz proti nepříteli, eventuálně vyhnat Valdštejna z Halberstadtska naprosto ztroskotal hned na samém počátku. Byl to Valdštejn, který svými strategickými tahy od podzimu 1625 obsazením Halberstadtska a Magdeburska a později i desavského mostu určil, kde se válka v první polovině roku 1626 bude odehrávat. Proti němu vedl Kristián IV. ve své podstatě reaktivní styl řízení války, neboť často byl dotlačen k zásadním krokům až okolnostmi a významné momenty, jaký nastal například v dubnu 1626, nevyužil.

Až po příchodu Bethlenova vyslance Quadta do Haagu na konci roku 1625 vzrostly naděje na vstup Sedmíhradska do války. Celý průběh první poloviny roku 1626 však ukazuje, že prosazení ideje vpádu do Slezska ve snaze jít naproti sedmíhradskému knížeti Bethlenovi mělo mnoho peripetií. Červnové úvahy o výpravě znovu svědčí o reaktivním stylu válečnictví dánské strany, neboť jinak odvážný a strategicky zásadní tah byl v daném okamžiku pouze z nouze ctnost. Král improvizoval

³ *Regesta*, IV., s. 62.

s prostředky, které měl. Situace na bojišti nesnesla odklad a bylo jen otázkou několika dnů, či týdnů, kdy se Valdštejn vydá na tažení podél Labe na sever. Quadtova nová cesta na Západ v květnu 1626 nemohla být načasována lépe. Dánský vpád do Slezska, na Moravu a do Uher je často chápán jako slibný pokus haagské aliance získat ztracenou výhodu a strategickou iniciativu. Můžeme ale souhlasit s názorem, že tažení bylo špatně naplánované. Problém se spojením Bethlena přes vyslancův příchod zůstával nadále. Abychom ale nebyli ke Kristiánovi IV. přísní přespříliš, je důležité podtrhnout, že král neměl vývojem událostí v podstatě jinou možnost. Tažení prosazoval Mansfeld, ostatní generálové myšlenku vydatně podpořili. Posilu útočícího sboru však určil král sám a jmenování vévody Jana Arnošta velitelem dánské části vojska patřilo mezi šťastné kroky.

Počáteční fáze vpádu probíhala velmi úspěšně. Diverze odvedla značné síly císařské strany mimo hlavní frontu, převedla alespoň část války na území protivníka a ohrozila srdce habsburské říše. Efekt byl též finanční, protože králi odpadla starost za vydržování vyslaného vojska. Králův aparát automaticky počítal s tím, že na cizím území se bude vojsko živit z nepřátelských zdrojů. Na císařské straně diverze způsobila téměř existenční starosti. Postup vojska byl dlouhou dobu naprosto hladký, země byla bezbranná a obyvatelstvo a odpovědní činitelé zcela překvapení. Vždyť Mansfeld s Bethlenem mohli Valdštejna porazit a pak nerušeně táhnout na Vídeň, vzbudit povstání v českých zemích a možná mnohem víc. Na stranu útočníka se přidala část místních elit v obsazených slezských knížectvích a vzpurní Valaši v Beskydech. Emigranti v řadách vojska pomáhali otevírání bran a v navázání kontaktu s nedůvěřivým obyvatelstvem. Význam slezského bojiště byl některým současníkům zřejmý a plán na tažení do Slezska byl v prvních letech války poměrně častý. I komisař Mitzlaff později psal králi o důležitosti Slezska, když doslova tvrdil, že zde se dá učinit za půl roku víc než na jiném bojišti za jeden a půl.⁴ Valdštejn navíc pronásledováním nepřítele do Uher zdecimoval své vojsko tak, že nebylo půl roku schopno dalších akcí. Této výhody ovšem Kristián IV. nevyužil, neboť Tilly jej u Lutteru v srpnu 1626 drtivě porazil a v dalších měsících se král choval defenzivně.

Osud výpravy do středu Evropy vyvolává nutně otázky, proč se tento smělý plán nedočkal očekávaného úspěchu. Vůbec klíčovým bodem pro vývoj výpravy byl vztah aliance k sedmihradskému knížeti. Zde v líčení pomáhá korespondence Thomase Roeya z Istanbulu. Tradovaný obraz „zrádného Bethlena“ vystupuje nedůvěryhodně a museli jsme jej zrevidovat. Víme například, že již v době haagských jednání došlo z anglické strany k nedorozumění a chladnému přijetí zpráv od sedmihradského vyslance Quadta. Ten totiž neměl k jednání o koalici dostatečná pověření a podle všeho hlavním cílem jeho cesty byla kupodivu Paříž, nikoliv Londýn. Věc měla ovšem svou genezi a v odhalování příčinných

⁴ „(...) hier mehr in einem halben, alß dort in Drittehalb jahren gerichtet, vnd gewonnen haben.“ – Relace, fol. 45b.

vztahů jsme byli nuceni jít až k událostem let 1623 až 1624. Teprve tehdy Anglie opouštěla politiku smířlivého soužití s habsburskou stranou, ale změny v tomto postoji nebyly rychle přijaty dalšími evropskými partnery, zde konkrétně Gáborem Bethlenem. Ten hledal naopak prvotní oporu ve Francii. Její brzké stažení z příprav a roztržka s Anglií pak zamíchaly figurami na evropské mocenské šachovnici. Sedmihradský kníže poučen událostmi roku 1623, kdy zůstal v boji osamocen, hledal jistotu v nejistém a rychle se měnícím konfliktu. Proto požadoval jasné smlouvy, finanční závazky a vojenské posily akcím, které měl z východní „fronty“ proti Vídni vést.

Ačkoliv v dosavadních podáních otázka komunikace nedostává příliš prostor, v praktickém snažení a přípravách spojenectví a vlastního tažení nabíraly význam prosté geografické skutečnosti a stav komunikačních kanálů. Hlas velkého zastánce anglo-sedmihradského sblížení a vyslance u turecké Porty sira Thomase Roea byl slyšen v Londýně jen omezeně i z toho důvodu, že jeho dopisy docházely s minimálně dvou- až tříměsíčním zpožděním. Přitom i předání korespondence v jednom směru mezi Anglií a Dánskem či Nizozemím a Benátkami nebylo kratší než jeden měsíc. Totéž platilo i v ose „Dolnosaský kraj – Sedmihradsko“. Spojení po vnější linii ve snaze vyhnout se nepřátelskému území bylo časově náročné a velmi zranitelné. Mnoho dopisů se neúnosně zdrželo, jiné byly zabaveny protivníkem, a tak vševědoucímu zraku dvouhlavého císařského orla zůstalo skryto jen velmi málo. Za daných podmínek tedy nebylo možné konat jinak než improvizovat.

Bethlenovo zdržení s vlastním provedením tažení způsobené ať už závislostí na tureckém souhlasu, či obtížemi s koordinací své nové armády bylo osudové. Stejně tak zásadní ale byly týdny opatrného vyčkávání Mansfeldova a dánského vojska ve slovenských horách na konci září. Včasné spojení sil se nezdařilo a Valdštejn hrozil, že se vypořádá se svými protivníky znovu jednotlivě. Zásadní úder celému tažení dodala opožděná zpráva o porážce dánského krále v bitvě u Lutteru. Druhá porážka sil haagské koalice v řadě odradila Bethlena od dalšího angažmá. Bethlen se rozhodl uzavřít příměří. Vůči generálům omlouval svůj obrat tureckou neochotou dál podporovat boj na západní hranici říše, protože na východě Turci ustupovali Peršanům.

Opět díky Roeovi víme, že ani poměry v Istanbulu nebyly jednoznačné. Dodnes může kritiky sedmihradského knížete překvapit ojedinělý a sotva známý Bethlenův krok, kdy se v lednu po uzavření míru s císařem rozhodl obejít nejvyšší turecké úředníky a přednést přímo sultánovi nový válečný plán. Slibný zásah mladého sultána Murada ve prospěch války v Uhrách sice zůstal jen velmi omezenou a zcela krátkodobou akcí bez dalšího efektu, události na dvoře v Istanbulu ale svědčí jak o různém postoji osmanských autorit k válce s Habsburky, tak kladou velké otazníky nad Bethlenovým nevyzpytatelným

jednáním. Kníže si evidentně pohrával s myšlenkou nové války s císařem i po krachu podzimního tažení na Slovensku.

Kromě Anglie, která subsidie neplatila už ani Kristiánovi IV., dáváme nejvíce podílu viny za neúspěch právě dánskému králi. Měl mnohé důvody k vyslání výpravy, ale její osud nezajistil ani na začátku, ani v průběhu, kdy mohl armádu ze Slezska odvolat. Pravděpodobně neměl ze Slezska dostatek informací. Král vojsku neposlal žádné peníze a nového vrchního velitele odvelel na bojiště až v dubnu. Pokus o převzetí strategické iniciativy se změnil ve strategickou porážku. Přistoupení Sedmihradska k alianci se formálně uskutečnilo až v březnu 1627. Ujednání ale přišla zoufale pozdě a žádné subsidie na východ neputovaly.

Také pro udržení enklávy učinil dánský král a jeho spojenci jen zanedbatelné minimum. Až na samém sklonku zimy se dostavil do obsazené oblasti na pomezí Moravy a Slezska bývalý moravský hejtman a pobělohorský emigrant Ladislav Velen ze Žerotína, aby svou autoritou podpořil sympatie obyvatelstva k útočícímu vojsku. Jeho pověření od dánského krále můžeme chápat jako velmi pozdní pochopení Kristiána IV. pro české, respektive moravské realie. Na další osud dánské enklávy v českých zemích neměla Velenova účast již velký vliv. Moment překvapení byl dávno pryč a potenciální spojenci v neobsazených krajích Čech a Moravy zůstali téměř zcela neaktivní. Výjimku snad tvořila lokální poddanská povstání v Čáslavském kraji.

Přes všechny obtíže překypovalo obnovené dánské vojsko nebyvalou aktivitou až do sklonku jara 1627. Již brzy po návratu vojáků ze slovenských hor a po jejich přeformování do nových jednotek rozšiřovali odpovědní velitelé obsazenou oblast rychlými přepady hornoslezských měst. Přes četné úspěchy bylo jasné, že extenzivní rozšiřování a exploatace území nejsou nekonečné. V pramenech můžeme sledovat, jak v situaci faktického odříznutí dánští důstojníci spíše jen tápali v určení strategie dalšího postupu. K tomu se přidával chronický nedostatek munice. Až do konce existence enklávy doufal komisař Mitzlaff, jeho podřízení, česká emigrace a místní rebelové v Bethlenův slibovaný příchod a pomoc od dánského krále.

Cílem práce bylo podat události vpádu z více perspektiv. Díky mimořádnému souboru pramenů z Výmaru se podařilo rekonstruovat osudy dělostřelecké jednotky kapitána Jana Trosta von Tiefenthal. Kapitánova dokumentace nám poskytla netradiční vhléd do válečných událostí až přímo na dřevě války, chceme-li: na její každodennost. Příběh jednotky výmarského dělostřelectva a trénu měl doplnit líčení vpádu do střední Evropy o to jedinečné a individuální, o pohled na válku očima prostých vojáků. V mnohém ohledu pomáhají Trostovy záznamy k přesnému datování pochodu. Aniž by to na první pohled bylo zřejmé, zápisy ukazují i onu brutalitu války, kde nezabýjely ani tak samotné bitvy, ale

nemoci, hlad a namáhavá tažení. Dokumenty umožňují sledovat vysokou fluktuaci členů jednotky a mizivé vyplácení žoldu. Samotný válečný boj v nich můžeme najít rovněž. Dozvídáme se o něm zprostředkovaně skrze záznamy o vydání munice a polního nářadí. Dokumenty nám tak ukazují rutinní tvář války. Trostův osud po krachu výpravy ve slovenských horách sice již nebyl spjat s dělostřeleckým oddílem, ale ilustruje vývoj dánské přítomnosti v českých zemích i dál. Trost nastoupil jako zástupce velitele do pluku, který bránil Opavu před Valdštejnovým útokem v létě 1627. V červnu roku 1627 právě Trost vypracoval obsáhlý memoriál k chystané obraně Opavy. Jeho edici můžeme vidět v příloze práce.

Ve sledovaném kontextu je nanejvýše lákavá a potřebná perspektiva civilistů. Městské a venkovské obyvatelstvo tvořilo chtě nechtě důležitý vojenský faktor a v různých formách ovlivňovalo průběh války na lokální úrovni. Jak se tak dělo na obsazených územích severní Moravy a Horního Slezska? Je pozoruhodné, že obklíčená dánská enkláva přežila relativně dlouhou dobu. Jaký podíl na tom měli moravští a slezští civilisté? Důraz v líčení byl kladen na aktivní podobu činnosti civilistů. Sledované jevy jako průvodcovství, vyzvědačství, formování místních jednotek, podíl na logistice a na obchodu s válečným materiálem můžeme nalézt v různých válkách napříč celými epochami. Události let 1626 až 1627 ukazují, že působení obyvatelstva jako vojenského faktoru bylo právě v období dánského vpádu mimořádně výrazné. Nešlo zdaleka jen o pasivně přijímané postoje, ačkoliv jedinců, kteří se aktivně k žádné straně konfliktu nepřidali a jen okolní dění pozorovali či snášeli jeho dopady, bylo velmi mnoho. Venkovské obyvatelstvo severní Moravy a Horního Slezska se vydatně spolupodílelo – byť s velkou variabilitou a různou motivací – na „válečném úsilí“, a to obou (!) stran konfliktu. Specifické okolnosti dánského vpádu vedly k tomu, že ani jedna ze soupeřících stran se nemohla obejít bez pomoci civilistů. A tu získala buď dobrovolně, nebo cestou nátlaku. Studie Michaela Kaisera uvádí výrok generála Tillyho o tom, že venkované „nebyli vůbec zvyklí na vojenství.“⁵ Detaily z dánského vpádu zprostředkovávají poznatky, že v případě zasaženého území to tvrdit nemůžeme. Pro část civilního obyvatelstva, městského, šlechtického nebo poddanského z venkova, zněla v hlavách otázka „Přichází přítel, nebo nepřítel“, tak jak si ji kladl Tomáš Labutek, přísežný ve Vladislavi.⁶ Dost možná zněla tato otázka při příchodu jakéhokoliv vojska. Být jsou ideologické či náboženské důvody pro kolaboraci nebo zachování loajality zmiňovány velmi často, do procesu rozhodování a motivů jednání mnoho nevidíme. Do hry vstupovaly mimo ideovou a náboženskou orientaci individuální pohnutky, tlak útočníka či vidina osobního zisku. Labutkova otázka mohla stát i jinak: Přichází ničitel, nebo potenciální zaměstnavatel a chlebodárcé za nejisté doby? Nepřichází snad příležitost? Válečné události a přítomnost domácího prvku v nich ukazují důležitou věc. Místní obyvatelstvo si do jisté míry na vytváření příkoří, které sebou válka přinášela,

⁵ M. KAISER, *Inmitten des Kriegstheaters*, s. 285.

⁶ „Man habe nicht gewusst, ob Feind oder Freund komme.“ – J. ZUKAL (ed.), *Die Liechtensteinsche Inquisition*, s. 117.

stačilo docela samo. Vnější moc dala jen impulz pro lavinu násilí civilistů mezi sebou. Různost konfesí nebyla jedinou dělicí linií, i když náboženství se často pojilo s politickou orientací a touha pomsty za minulé křivdy byla živá na obou stranách.

Veliký význam pro kraj mělo dění po zlikvidování dánské enklávy Valdštejnem. Pro Opavsko a Krnovsko znamenal červenec a srpen 1627 téměř to samé, co bitva na Bílé hoře pro Čechy a Moravu. Vbrzku došlo k okleštění politických práv a hospodářské zruinování nižší šlechty, konfiskaci majetku rebelů a nepohodlných osob, rekatolizaci a exulantství (detailní popis dění na Opavsku a Krnovsku přinesl již Josef Zukal, případně Radek Fukala). Utrzení habsburské vlády symbolizovalo na Moravě vydání základního zemského zákona Obnoveného zřízení zemského. Se samotným zničením Moravy a Slezska pobytem vojsk obou stran museli obyvatelé zápasit po mnoho let. Brzy ovšem obě země opět zasáhly válečné události. Švédské vpády vše, co se stalo před tím, zdaleka překonaly.

Samostatně v poslední kapitole práce jsme sledovali přítomnost žoldnéřů a emigrantů z českých zemí v dánském vojsku. Díky rozboru původu vojáků ve třech vybraných kompaniích Kristiána IV. z roku 1623, kde nám to dovolují prameny, jsme našli zástupce z Čech, Moravy, Slezska i Lužice. V procentuálním vyjádření se jednalo minimálně o sedm až osm procent mužstva. Z rozboru plyne překvapivě vysoký podíl slezských vojáků v poměru k dalším českým zemím. Lze jej snad vysvětlit užšími meziregionálními vazbami Slezska k severoněmeckému prostředí. I když si nemůžeme být mírou politické a ideologické orientace prostých žoldnéřů vůbec jistí, přece odhadujeme jejich povrchní obeznámenost s příčinami evropského konfliktu. Od šlechticů na pozicích důstojníků je až tolik neodlišovalo. Můžeme předpokládat, že politicko-náboženská orientace působila – vedle mnoha dalších motivů – i v rozhodování prostých knechtů.

Z registrů králových jednotek vidíme, že se čeští, moravští, slezští a lužičtí důstojníci v dánské fázi třicetileté války rozhodně neztratili. Zkušení a uznávaní vojáci jako Jindřich Matyáš z Thurnu, Jan z Bubna nebo Volf Jindřich z Budyšína dosáhli nejvyšších pozic. Český podíl na celkovém počtu důstojníků nebyl podle výsledků našeho bádání nijak ohromující, i přesto si však zaslouží naši pozornost. Pro kvalitní zhodnocení by bylo třeba komparace se situací ve švédském, případně nizozemském, braniborském či saském vojsku. Je otázkou pro další výzkum, jaký vliv mělo v této otázce vyhlášení Obnoveného zřízení zemského v roce 1627 v Čechách a o rok později na Moravě, tedy fakticky po námi sledovaných událostech.

Válka byla pro osoby, které jsme sledovali, také způsobem obživy. Jak v případě vojáků, tak i důstojníků se promítaly do motivace k účasti ve válečném dění potřeba jistého v nejistém světě, ztráta domova, ale i touha po dobrodružství, profesní kariéře nebo válečných vavřínech. V armádě Kristiána IV.

najdeme nejen politické emigranty z prvních exulantských vln po bitvě na Bílé hoře. Jednalo se též o profesionální vojáky, kteří se dali do vojska dobrovolně, a politicko-náboženské důvody nemusely být hlavní pohnutkou. Jak jsme ale sledovali, osudy jednotlivců jsou velmi individuální. Například profesionálního žoldnéře Budyšína nacházíme v první polovině války pouze v protestantských armádách. Později přešel i do služeb polských. Nebylo výjimkou, že někteří emigranté-žoldnéři (Jan Adam z Drahotuš, Adam z Hodějova a další) se po letech rozhodli nabídnout své služby císaři.

Dánský král žádné zvláštní ohledy vůči českým emigrantům neměl. Na tvorbě válečného plánu s ohledem na slezské tažení hráli dle všeho roli sotva znatelnou. Výjimku tvoří Ehrenfried z Berbisdorfu, který se jako vyslanec v Sedmíhradsku podílel na přípravě vpádu a rok poté na řešení krize vojska ve slovenských horách. Až na izolované momenty v otázce vyhnáných luteránských pastorů či krátké období nadstandardní komunikace s Fridrichem Falckým nevidíme u Kristiána větší projevy zájmu o osud českých zemí. Zapojení hlavních rebelů z dob stavovského povstání (Ladislava Veleny ze Žerotína, Jana Adama z Víckova a dal.) do akce ve Slezsku, bylo spíše využitím vhodných „nástrojů“ pro válečné účely dánskou stranou. Vojáci a důstojníci dánské armády, kteří pocházeli ze zemí svatováclavské koruny, byli v první řadě jen královi žoldnéři, tedy vlastně zaměstnanci. Nic více, nic méně.

Válka pokračovala i po rozbití dánské enklávy na severní Moravě a v Horním Slezsku. Valdštejn ihned po dobytí Opavy obrátil svá vojska do severního Německa. Generalissimův nástup k Baltu a do Jutska byl opravdu strhující. Kristiánu IV. ukázal sílu císařských a ligistických armád. Byť se válka posléze po obsazení Jutska ještě jeden rok vlekla za drobných výpadů a unavujících taktických pohybů jednotek na obou stranách, dánský král tuto válku prohrál. Ukázalo se, že kupení strategických chyb, mezi které patří na předním místě katastrofa diverze do střední Evropy, se nevyplácí. Mírem v Lübecku roku 1629 se zavázal, že se již nikdy více nebude vměšovat do říšských záležitostí. Tato porážka však spoluurčila osud celého Dánska. Začal jeho nezadržitelný ústup ze slávy. Za třicet let byla mapa severní Evropy zcela jiná.

Výběr z použitých pramenů a literatury

Prameny nevydané

Moravský zemský archiv Brno

Fond: RA Ditrichštejnové

kart. 146 – 160

Národní archiv v Praze

Fond: Stará Manipulace – Valdštejniána

sign. F 67/50, kart. 75 – 79

sign. F 67/52, kart. 128 – 137

Rigsarkivet København, Dánsko

Fond: Tyske Kancellis Indenrigske Afdeling A: Perioden til 1670

sign. A 96, Inkomne breve alfabetisk ordnede

sign. A 149, Krigskommissær Joachim Mitzlaffs relation, 1627

Fond: Tyske Kancelli Udenrigske Afdeling

sign. 1-055 – 1-060 – Ausländisch registrant 1617 – 1630

sign. 52-1, Schlesien

sign. 82-1, Ungarn og Valakiet, Breve fra fyrsterne af Siebenbürgen

Thüringisches Hauptstaatsarchiv Weimar, Německo

Fond: Fürstenhaus

sign. A 53 f 1, 2, 3, 4

Fond: Krieg und Frieden

sign. H 18, H 31, H 38, H 44, H 45

Zemský archiv v Opavě

Fond: Hejtmanský úřad knížectví opavsko-krnovského

Fond: Zukalova pozůstalost

inv. č. 183, Excerpta k dějinám Opavska a Krnovska II.

Prameny vydané

C. F. BRICKA – J. A. FRIDERICIA (edd.), *Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve*, I. 1589–1625, II. 1626–1631, København 1889–1891 (reprint 1969)

František HRUBÝ (ed.), *Moravské korespondence a akty z let 1620 až 1636*, II. 1625 – 1636, Brno 1937

Josef KOLLMANN (ed.), *Documenta Bohemica Bellum tricennale illustrantia T. 4, Der Dänisch-Niederdeutsche Krieg und der Aufstieg Wallensteins*, Praha 1974

Julius KREBS (ed.), *Acta Publica. Verhandlungen und Correspondenzen der schlesischen Fürsten und Stände*, VI. *Die Jahre 1626 – 1627*, Breslau 1885

Laurs Rasmus LAURSEN (ed.), *Danmark-Norges Traktater 1523 – 1750 med dertil hørende aktstykker*, III. 1523 – 1625, IV. 1626 – 1649, København 1917

Václav LÍVA (ed.), *Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta k fondu Militäre Archivu ministerstva vnitra ČSR*, III. 1618 – 1625, IV. 1626 – 1635, Praha 1953

Sydenham POYNTZ, *A True Relation of these German Warres from Mansfield's Going Out of Johan*

Michael SÖLTL (ed.), *Der Religionskrieg in Deutschland*, III., *Briefe und Berichte. Denkwürdigkeiten aus den Zeiten des Religionskrieges*, Hamburg 1842

Josef ZUKAL (ed.), *Die Liechtensteinsche Inquisition in den Fürstentümern Troppau und Jägerndorf aus Anlass des Mansfeldschen Einfalls 1626–1627*, Opava 1912

Staré tisky (do roku 1800)

Jean-Philippe ABELIN, *Theatrum Europaeum oder Ausfürliche und Warhafftige Beschreibung aller und jeder denckwürdiger Geschichten so sich hin und wider in der Welt fürnämlich aber in Europa und Teutschen Landen so wol im Religion als Prophan Wesen vom Jahr Christi 1617 bis auff Jahr 1629*, Frankfurt am Main 1635

Gottlob Ephraim HEERMANN, *Beytrag zur Ergänzung und Berichtigung der Lebensgeschichte Johann Ernsts des Jüngern Herzogs zu Sachsen Weimar etc.*, Weimar 1785

Gottlob Ephraim HEERMANN, *Nachlese zu dem Beytrage der Lebensgeschichte Johann Ernsts des Jüngern Herzog zu Sachsen Weimar*, Weimar 1786

Thomas ROE, *The Negotiations of Sir Thomas Roe in his embassy to the Ottoman Porte, from the Year 1621 to 1628 Inclusive: containing ... his correspondences ... And many useful and instructive particulars, ... Now first published from the originals*, London 1740

Literatura

Finn ASKGAARD, *Christian IV. „Rigets væbnede arm“*, København 1988

Maja DEPNER, *Das Fürstentum Siebenbürgen im Kampf gegen Habsburg. Untersuchungen über die Politik Siebenbürgens während des Dreißigjährigen Krieges*, Stuttgart 1938

Benedicte FONNESBACH-WULFF – Karl-Erik FRANDBSEN, *Christian 4. og 30-årskrigen. Danmarks vej fra stormagt til småstat*, København 2001

Radek FUKALA, *Dánský vpád do Slezska a rozklad opavské stavovské společnosti*, in: Slezský sborník, 99, 2001, č. 2, s. 81–94

Radek FUKALA, *Dánové na Opavsku*, in: Dějiny a současnost 18, 1996, č. 1, s. 32–37

Radek FUKALA, *Povstalci a rebelové*, in: Acta historica et museologica Universitatis Silesianae Opaviensis. Řada C 3, 1997, s. 90–109

Antonín GINDELÝ, *Geschichte der Dreissigjährigen Krieges*, I.–IV., Praha 1869–1880

Julius GROSSMANN, *Des Grafen Ernst von Mansfeld letzte Pläne und Thaten*, Breslau 1870

Peter C. HARTMANN – Florian SCHULLER (Hg.), *Der Dreißigjährige Krieg. Facetten einer folgenreichen Epoche*, Regensburg 2010

Steffen HEIBERG, *Christian IV. Monarken, mennesket, myten*, København 1988

Miroslav HROCH, *Česká otázka v dánské politice 1619 – 1625*, in: Studie Muzea Kroměřížska, 1990, s. 67–75

František HRUBÝ, *Ladislav Velen ze Žerotína*, Praha 1930

Jens Carl KIRCHMEIER-ANDERSEN, *Kejserkrigens finansiering. Dansk-norsk krigsfinansiering 1625 – 1629*, cand.mag.speciele (diplomová práce), København 1991

Jens Carl KIRCHMEIER-ANDERSEN, *Christian IV som taktiker I.–II.*, in: Vaabenhistoriske Aarbøger, I. – XXXIII (1987), s. 63–157, II. – XXXIV (1988), s. 3–107

Josef KOLLMANN, *Valdštejn a evropská politika 1625–1630. Historie I. generalátu*, Praha 1999

Julius KREBS, *Schlesien in den Jahren 1626–1627*, in: Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, Bd. 20 – 1886, s. 1–32, Bd. 21 – 1887, s. 116–148, Bd. 25 – 1891, s. 124–184

Bernhard R. KROENER – Ralf PRÖVE (Hg.), *Krieg und Frieden. Militär und Gesellschaft in der frühen Neuzeit*, Paderborn 1996

Kersten KRÜGER, *Dänische und schwedische Kriegsfinanzierung im Dreißigjährigen Krieg bis 1635*, in: Konrad Repgen (Hrsg.), *Krieg und Politik 1618–1648. Europäische Probleme und Perspektiven*, München 1988, s. 275–298

- Walter KRÜSSMANN, *Ernst von Mansfeld 1580–1626. Grafensohn, Söldnerführer, Kriegsunternehmer gegen Habsburg im Dreißigjährigen Krieg*, Berlin 2010
- Erling LADEWIG PETERSEN, *Christian IV and the Council of the Realm 1596–1629*, in: *Scandinavian Journal of History*, Vol. 7, 1-4, 1982, s. 277–313
- Erling LADEWIG PETERSEN, *The Danish intermezzo*, in: Geoffrey Parker (ed.), *The Thirty Years' War*, London 1984, s. 71–83
- Axel (Liljefalk) LARSEN, *Kejserkrigen. Et Bidrag til de nordiske Rigers Krigshistorie*, København 1896–1901
- Gunner LIND, *Hærførerens rolle i det danske krones hære 1611–1660. Christian IV og de andre*, in: *Kriger og konger. Et streiftog i Nordens militærhistorie fra Syvårskrigen til den Skånske krig 1560 – 1680*, Oslo 1997, s. 59–78
- Gunner LIND, *Hæren og magten i Danmark 1614 – 1662*, Odense 1994
- Paul Douglas LOCKHART, *Denmark in the Thirty Years' War 1618 – 1648. King Christian IV and the Decline of the Oldenburg State*, Selingrove – London 1996
- Jerzy MAROŃ, *Militarne aspekty wojny trzydziestoletniej na Śląsku*, Wrocław 2000
- František MATĚJEK, *Morava za třicetileté války*, Brno 1992
- Markus MEUMANN – Jörg ROGGE (Hg.), *Die besetzte „res publica“. Zum Verhältnis von ziviler Obrigkeit und militärischer Herrschaft in besetzten Gebieten vom Spätmittelalter bis zum 18. Jahrhundert*, Berlin – Münster 2006.
- Vít MIŠAGA, *Dánský vpád do Slezska a na Moravu v letech 1626 až 1627*, diplomová práce, Praha 2008
- Vít MIŠAGA, *Přichází přítel, nebo nepřítel? Venkovské obyvatelstvo za dánského vpádu v letech 1626 až 1627*, in: *Historie – Otázky – Problémy*, 2011, 3, č. 1, s. 47–56
- Vít MIŠAGA, *Dánský vpád do Slezska a na Moravu. Souvislosti a průběh roku 1626*, in: *Časopis Národního muzea, Řada historická*, 2008, 177, č. 1–2, s. 55–103
- Julius Otto OPEL, *Der niedersächsisch-dänische Krieg*, I.–III., Magdeburg 1872–1894
- Zdeněk ORLITA, *Dánský vpád na Opavsko a jeho odraz na městské politické scéně. Příspěvek ke konfesijnímu soužití opavského měšťanstva*, in: *Opava. Sborník k dějinám města 2*, 2000, s. 31–37
- Josef PETRÁŇ, *Matouš Ulický a poddanské povstání na Kouřimsku a Čáslavsku roku 1627*, in: *Acta Universitatis Carolinae 1954, Philologica et Historica*, s. 43–61
- Josef POLIŠENSKÝ – Josef KOLLMANN, *Valdštejn. Ani císař, ani král*, Praha 1995
- Josef POLIŠENSKÝ, *Morava a vztahy mezi evropským východem a západem 1626–1627*, in: *K šedesátinám profesora Josefa Macúrka. Sborník prací FF Brněnské univerzity X., Řada historická C*, č. 8., Brno 1961, s. 251–263;
- Josef POLIŠENSKÝ, *Denmark-Norway and the Bohemian Cause in the Early Part of the Thirty Years War*, in: *Festgabe für L.L.Hamerich. Aus Anlass seines siebenzigsten Geburtstags*, København 1962, s. 215–227
- Josef POLIŠENSKÝ, *Třicetiletá válka a evropské krize XVII. století*, Praha 1970
- Øystein RIAN, *Christian IV. Et norsk syn på den danske kongen og den nye danske litteratur om ham*, in: *Historisk Tidsskrift (DK)* 1989, 2, s. 283–300
- František ROUBÍK, *Valdštejnovo tažení na Slovensko roku 1626*, in: *Sborník Archivu ministerstva vnitra ČSR*, sv. VIII., Praha 1935, s. 145–232
- Leo TANDRUP, *Mod triumf eller tragedie I.–II. En politisk-diplomatisk studie over forløbet af den dansk-svenske magtkamp fra Kalmarkrigen til Kejserkrigen med særligt henblik på formuleringen af den svenske og især den danske politik i tiden fra 1617 og især fra 1621 til 1625*, Aarhus 1979
- Ludwig ÜTTERODT zu Scharffenberg, *Ernest Graf zu Mansfeld (1580–1626)*, Gotha 1867
- Josef ZUKAL, *Paměti opavské. Črty kulturní a místopisné*, Opava 1912
- Josef ZUKAL, *Slezské konfiskace, 1620 – 1630. Pokutování provinilé šlechty v Krnovsku, Opavsku a Osoblažsku po bitvě bělohorské a po vpádu Mansfeldově*, Praha 1916